

רח"ו ברוריה 2 ירושלים
טל 02-5371485
info@eretzhemdah.org
www.eretzhemdah.org

ב"ה, עיה"ק ירושלים ת"ו

שו"ת במראה הבזק

מיסודו של הרב שאול ישראלי זצ"ל, נשיא "ארץ חמדה"
בהורמנא דהרבנות הראשית לישראל

Adar 5781

Feb. 2021

33634.3

אדר תשפ"א

2021 פברואר

החובה ההלכתית להתחסן נגד הקורונה

The Halachic Obligation to Take Coronavirus Vaccination

Question:

Now that the vaccination centers have opened to the general population (from age 16 and above), is there an obligation to be vaccinated against the Coronavirus? At this time, I wanted to clarify - is there a halachic obligation to vaccinate for polio, influenza, etc.? Is there a difference if the vaccine uses the weakened virus (live attenuated) system or the killed virus (inactivated) system? Why should a person want to put himself in danger, even if it is only a minimal danger?

Answer:

The question of vaccinations has already been dealt with by *poskim* for a long time, primarily regarding the permissibility of doing so on Shabbat when there was a need. Their conclusion was that if by refraining from taking the vaccination on Shabbat, a long time would pass until they would be able to receive the vaccination, it would be permitted to ask a non-Jew to perform a violation of Shabbat in order to get it on Shabbat.¹ At the time of a plague, the *poskim* allowed even for Jews to perform actions that are Torah-level violations of Shabbat, because vaccination at the time of a plague is considered a life-saving action.²

From this we learn the obligation to receive vaccinations, and it is included in the fulfillment of "you shall by them (the laws of the Torah)," as even Shabbat can be pushed off to get vaccinated. It is especially an obligation in our time regarding the covid 19 pandemic, which has already killed thousands and millions around the whole world, including our closest Jewish brethren, including Torah scholars and people of the highest religious dedication. We should also stress that it is the obligation of every person to keep danger away from others. One who does not get vaccinated violates "Do not stand by while one's fellow's blood is being spilled" and the *mitzva* to return that which one's fellow has lost (i.e., the potential loss of his health).

One should not argue that there is concern for danger by receiving the vaccination, because the vaccinations have been tested with all of the necessary trials, and they were authorized as safe by the most senior medical agencies in

שאלה

עכשיו שפתחו את מרכזי החיסון לכלל האוכלוסייה (מגיל 16 ומעלה) האם יש חובה להתחסן כנגד נגיף הקורונה? בהזדמנות זו רציתי לברר - האם יש חובה הלכתית להתחסן - פוליו, שפעת וכו'. האם יש הבדל בין חיסון המוחלש, לחיסון מומת? למה שאדם יחויב להכניס עצמו לסכנה, אפילו שהיא מזערית?

תשובה

שאלת החיסונים עלתה על שולחנם של הפוסקים מימים ימימה ביחס לאפשרות קבלת חיסון בשבת במקום הצורך, ומסקנתם היא שאם על ידי שיימנע מקבלת החיסון בשבת יעבור זמן רב עד שיוכל לקבל את החיסון, מותרת אמירה לנוכרי לצורך קבלת החיסון בשבת.¹

ובזמן מגיפה התירו הפוסקים אפילו לעשות מלאכות דאורייתא בשבת, משום שההתחסנות בזמן מגיפה היא בגדר פיקוח נפש.² מכאן אנו למדים שחובה היא להתחסן, והרי זה בכלל קיום המצווה של "וחי בהם", שאפילו שבת דוחים לצורך חיסונים. ובפרט חובה היא בזמננו בזמן מגפת הקורונה שכבר הפילה אלפים ורבבות בעולם כולו וגם משלומי אמוני ישראל ובהם תלמידי חכמים ויראי ה'. עוד יש להדגיש כי חובתו של כל אדם למנוע סכנה מאחרים. מי שלא מתחסן עובר על 'לא תעמוד על דם רעך' ועל 'והשבתו'.³

ואין לומר שיש חשש סכנה כל שהוא בקבלת החיסון שהרי החיסונים כבר נבדקו בכל הניסויים הנדרשים, ואושרו על ידי רשויות הרפואיות הבכירות ביותר בעולם, ומאז ניתנו למיליונים רבים ולא

the world. Since then many millions of people have taken them, and no danger has been observed. To the contrary, all of the findings prove that they are very effective in protecting from Corona. This is the opinion of the prohibitively high majority of expert doctors in the world. The clear ruling of the Shulchan Aruch (Orach Chayim 618) is that one is to listen to doctors on matters of saving lives. That which some claim that they prefer to not be vaccinated but to be careful not to be exposed to the virus through social distancing is not a valid claim, as it is not possible for a person to totally avoid such an infectious virus. Realize that almost all of the doctors have set forth that it is obligatory for all who can to be vaccinated, and the clear halacha is to follow them. Additionally whoever refrains from being vaccinated with empty claims is liable to influence others to not vaccinate, as we find in the Torah, "our brothers melted away our heart," Heaven forbid, and we do not know where such matters will lead.³

Just as this is the case with Corona, so is true for the rest of the vaccinations that the doctors and the health authorities set out as being recommended to be vaccinated. Hashem in His great mercy should send a speedy recovery to all the sick people and remove from His nation and from the whole world this horrible pandemic. To see a broader look on the matter of vaccination, see the attached copy (in Hebrew) of the important words of Rabbi Dr. Avraham Steinberg (a world renowned expert on Halacha and medicine, and a member of the Scientific Advisory Committee of Eretz Hemdah).

נצפתה מהם שום סכנה, ואדרבא כל הממצאים מוכיחים שתועלתם מרובה מאוד בהגנה מן המגפה. וכן דעת רוב רובם של כל הרופאים המומחים בעולם, והלכה פסוקה היא בשולחן ערוך (אורח חיים סימן תריח) שיש לשמוע לרופאים בענייני פיקוח נפש. ומה שמקצת טוענים שמעדיפים הם לא להתחסן ולהישמר מן המגפה על ידי שיתרחקו מבני אדם אין זה כלום, שהרי אין זה ביד האדם להימנע לחלוטין ממגפה כה מדבקת, והרי כבר הרופאים רובם ככולם והרשויות הרפואיות קבעו שחובה על כולם להתחסן, והלכה פסוקה היא שיש לשמוע לרופאים. ועוד שכל מי שנמנע מלהתחסן בתאונות שווא הרי הוא עלול להשפיע על אחרים לא להתחסן, בבחינת "אחינו המסו את לבבנו" ח"ו, ואין אדם יודע עד היכן הדברים מגיעים. וכשם שכך הדין לגבי חיסון הקורונה, כך הוא הדין לגבי כל יתר החיסונים אשר הרופאים והרשויות הרפואיות קובעים שיש להתחסן בהם. וה' ברחמי המרובים ישלח רפואה שלימה לכל החולים ויסיר מעל עמו ומעל העולם כולו את המגיפה הנוראה הזו. להרחבה בנושא החיסונים, העתקנו להלן את דבריו החשובים של הרב פרופ' אברהם שטיינברג, חבר בוועדה המדעית המייעצת של שו"ת 'במראה הבזק'.

¹ הנה על מקרה דומה מאוד כתב בשו"ת תשובה מאהבה חלק א סימן קלד :

"ראשון תחלה נעיינן אם יש כאן מלאכה דאורייתא דודאי אין לדמות למפּיּס מורסא בשבת לעשות לה פה דאדרבה יש לנו לדמות לסיפא דמיתני דקתני ואם להוציא ממנה לחה פטור ומותר וכ' רש"י ז"ל אם להוציא ממנה לחה של עכשיו ואינו חושש אם תחזור ותסתום מיד ומה לו להוציא לחה ומ"ל להכניס לחה מ"מ אין כאן משום פתח וליכא בונה וגם מכה בפטיש ליכא ומצד זה אין כאן מלאכה דאורייתא וזה ברור אמנם מצד אחר צ"ע הלא כ"ע מודים במקלקל בחבורה באם יש צד תיקון כגון בחובל וצריך לכלבו ודאי חייב מן התורה מצד נטילת נשמה או מצד צובע והכא בניד ודאי הוא מקלקל ע"מ לתקן וא"כ יש לחייבו מן התורה מצד נטילת נשמה או משום צובע .

אבל אחר שאנכי בעיני לא ראיתי מעשה הרפואה הזאת כל אדע אם מוכרח הרופא לעשות החבורה עד כי יוציא דם או עד כי יצרור הדם אדרבה כאשר שמעתי אני א"צ לעשות רק נקב קטן ופגימה דקה מן הדקה בעור לבד ולא נצרר הדם לגמרי וא"כ מאחר שעיקר המלאכה היא נטילת נשמה והיינו הדם כי הדם הוא הנפש ואם גם יקרה כי יעשה חבורה המוציא דם הוא דבר שאינו מתכוין וגם פסיק רישא ליכא וא"כ גם מצד הדין אין כאן איסור תורה עד שיחקר ויברר באיזה אופן יעשה הרופא ואם הוא מההכרח להוציא דם .

ובמה שמסייע ישראל להושיט יד התינוק וכנהנה והוא סיוע שיש בו ממש כבר נחלקו בזה הגאונים ה"ה ה"ט"ז והש"ך בנה"כ להט"ז המסייע עובר בל"ת כמו במקיף והניקף ולהש"ך דוקא במקיף וניקף שהוציא הכתוב בלשון רבים לא תקיפו לרבות המסייע משא"כ בשאר אסורי תורה דמסייע אינו עובר רק באיסור דרבנן ולשטת הש"ך יש להסתפק אי דוקא באיסור דבריהם ליכא במסייע ומעתה יש תרי ספיקי בניד א' אם המלאכה היא אסור תורה ואם הוא איסור תורה ודאי איסור לסייע או מה"ת להט"ז או מדבריהם להש"ך אבל אם הוא איסור דבריהם נשאר בספק אם יש כאן איסור כלל לסייע ומעתה נדבר אם הילדים המה בכלל חולה שיש בו סכנה כי לדעתי הגם כי המה בריאים וחזקים הולכים על משענתם מ"מ המה תמיד בחזקת חולים לנגע הבלאטריין באשר אחד מני אלף יוצל מנגע הזאת הגם כי בחלית הבלאטריין עצמו רובם לחיים מ"מ הלא גם רוב חולים לחיים ואפ"ה מחללין שבת אם הוא חולה שיש בו סכנה כי בפיקוח נפש אין הולכי בתר רובא ואף גם זאת באם יתעקש אדם לומר שאין זה בכלל חולה שיש בו סכנה מ"מ הוא בכלל חולה שאין בו סכנה עתה ויוכל לבוא לידי סכנה לאחר זמן ומותר עכ"פ לעשות ע"י אינו יהודי .

ואם יש את נפש אדם לומר כי הדבר אינו נחוץ כ"כ הלא יוכל להתין עד אחר שבת והוא חשש רחוק אשר בזמן קרוב כזה יבוא הילד לכלל סכנה לא כן עמדי כי מי יודע יום מחר לשמא מת לא חיישינן ולשמא ימות ודאי חיישינן ומי יודע לשאר העתים והזמנים ומכ"כ ברפואה הזאת אשר לא כל העתים שוים ולא כל הזמנים מוכשרים לקבל התרופה הזאת וגם לאו בכל יומא מתרחש האימפ"ף שט"אף ליד הרופא ואין לאל ידו לעשות ומעתה אומר אני ודאי כל הזריז למהר מעשהו קודם שבת הוא זריז

ונשכר באשר הוא יחיש להציל בניו משחת ונשמר מחלול שבת ואל יחוס על הוצאות מרובות לעשות רצון אבינו שבשמים אמנם באם יקר מקרה אשר לא יוכל להקדים הדבר לדעתי הקלושה הוא מותר ומחוייב לבצע מעשהו ע"י א"י אפי' בשבת אך יראה שיהי' בלי סיעת/סיוע/ ישראל הלא נקל הוא כי יקח הא"י את הילד על זרועותיו אמנם אם גם זאת בלתי אפשרי בלתי סיעת/סיוע/ ישראל אל יהי' גם זאת לו למכשול ולפוקה פן יתמהמה ודם בניו בראשו עד כה דברתי כפי דעתי הקלושה אך חלילה לי לסמוך על דעתי בדבר הגדול הזה עדי אשאל מענה מפי הגדולים להם משפט הבחירה לפניהם אציע דברי בל אסור מכל אשר יורוני .

ועתה אהובי אדמו"ח הנה הוא האיש אשר אומר עליו כי הוא זה אשר ינהלני דרך אמת ואם שגיתי יורנו ומאד אצפה לרו"מ תשובתו אחרי כתיבי הקרה לפני הרופא מומחה דפה ושאלתיו על מעשה האימפפ"ן והוא הגיד לי לאמר אשר היא אחת מהלכותי' לבל יעשו נקב עד כי יבוא דם כי אז הדם מבטל כח הטרי' אך להעלות מעט עור העליון ולא נצרר הדם כלל וכלל ומעתה לפי אמתת דבריו אין כאן מלאכה דאוריית' כלל רק מעשה רפואה שהוא אסור משום שחיקת סמני' והוא שבות ואמירה לנכרי שבות והוי שבות דשבות במקום סכנה ולדעתי אין שום פקפוק כלל להתיר בשבת כו'.
הנה מסקנתו להתיר אמירה לנכרי לצורך החיסון בשבת, במקום שאם לא יתחסן בשבת הדבר עלול להתעכב מאוד. ובדומה לזה כתב בשו"ת מנחת שלמה תניינא (ב - ג) סימן לו :

"ולענין עיקר הדבר מה נקרא ספק פקו"נ ומה לא, ועד איפה הוא הגבול, גם אנכי בעניי הסתפקתי טובא בזה, אלא שמצד הסברא נלענ"ד דכל שדרך רוב בני אדם לברוח מזה כבורח מפני הסכנה ה"ז חשיב כספק פקוח נפש וקרינן ביה בכה"ג וחי בהם ולא שימות בהם, אבל אם אין רוב בני אדם נבהלים ומפחדים מזה אין זה חשיב סכנה, קצת דוגמא לכך הרכבת [זריקת] אבעבועות לילדים, אף על גב דמצד הדין אפשר שצריכים באמת להזדרז ולעשותו בהקדם האפשרי אם הרופא אומר שכבר הגיע הזמן לעשותו, אך אעפ"כ אין רגילין כלל לעשותן בבהילות ובזריזות, ולפיכך אף אם באמת יש בזה קצת סכנה הו"ל כמ"ש חז"ל והאינדנא שומר פתאים ד' וחלילה לחלל שבת עבור כך, משא"כ אם אחד נמצא במקום כזה שיודע ברור שאם לא ירכיב עכשיו את האבעבועות בשבת יצטרך לחכות ד' או ה' שנים, כיון דבזמן מרובה כזה ודאי נבהלים ומפחדים לשהות, אפשר דשפיר חשיב כפקוח נפש ודוחה שבת."

ונראה שאף על פי שכתב המנחת שלמה שאם "יצטרך לחכות ד' או ה' שנים" נראה שלא דווקא הוא, והכל לפי העניין. וממילא בזמן מגיפה כמו מחלת הקורונה בימינו שוודאי הדבר בהול הרבה יותר ואפילו על עיכוב של כמה שבועות אנשים בהולים לעשות בהקדם האפשרי, מותר להתחסן בשבת. והרי הגדר של ספק פיקוח נפש נקבע לפי הבהילות של בני אדם. ועוד שדברי המנחת שלמה הם לעניין שייחשב פיקוח נפש שדוחה שבת אפילו במלאכה דאורייתא, וכאן מדובר על אמירה לנכרי שהוא קיל טפי.

² כן כתב בשו"ת היכל יצחק אורח חיים סימן לא :

"ואני אומר שזה תלוי ברופאים המומחים, שאם הם אומרים שעלול להתפשט וצריך לחסן את האוכלוסיא ע"י זריקות, אפילו אם יש בהן מלאכה דאורייתא, אם לא נעשה מערב שבת, מותר בשבת."
וכן עולה גם מדברי המנחת שלמה שהובאו בהערה א, שכל שנעשה בבהילות על יד בני אדם כבורח מחמת הסכנה, נחשב ספק פיקוח נפש ודוחה שבת. וממילא אם יש בהילות לחסן את האוכלוסייה עד כדי כך שהרופאים אומרים שיש צורך לחסן בשבת כביום חול, הדבר נחשב פיקוח נפש ודוחה שבת אפילו במלאכה דאורייתא.
ואין לומר שניתן להיזהר מהמחלה על ידי שיימנע מלהיפגש עם אנשים וכדומה, שהרי באוכלוסייה שלימה כבר ראינו שאין הדבר אפשרי והמחלה הולכת ומתפשטת, ולכן נחשב הדבר לפיקוח נפש.

³ בענין זה הרחיב מו"ר הרב יעקב אריאל שליט"א :

"אין ספק שחובה להתחסן לא רק בגלל חובתו האישית של האדם להיזהר מכל סכנה, אלא בעיקר חובתו למנוע סכנה מאחרים. מי שלא מתחסן עובר על 'לא תעמוד על דם רעך' ועל 'והשבתו'.
וכבר הצעתי לבתי הכנסת שתהיה אפשרות לחזור לתפילה בציבור (כמובן עם שמירת מרחק, עטית מסכות וחלונות פתוחים) בתנאי שימנעו (בתקיפות!) כניסה למי שאין לו תו ירוק. יש בכך לא רק הגנה על המתפללים, אלא גם לחץ על הנמנעים מחיסון. מבחינה אמונית יש להתייחס אל ההימנעות מחיסון כאל רפיון באמונה וכפיית טובה. אנו מאמינים באמונה שלמה שאין הקב"ה חפץ בהשחתת העולם. הוא יצר את הנגיף והוא גם הכין את תרופתו. הוא המוחץ והוא המרפא וממכה עצמה מתקן רטייה (חיסון). בין הדברים שנבראו בין השמשות יש גם צבת בצבת עשויה. א"א לייצר חיסון לפני שמופיעה המחלה עצמה. וב"ה מהמחלה הוכנה התרופה.
אל הרגע הזה התפללנו, שהחונן לאדם דעת יחון את המדענים בנינה ובהשכל למצוא את המזור למכה מוקדם ככל האפשר. ואכן זכינו לכך שה' רזו את הפתרון. ועלינו להודות לה' על כך. הוא נתן לנו מתנת חיים, ומי שדוחה אותה חוששני לו מפקפוק בהשגחה הא-להית רח"ל."

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

נשיאות הלכתית

מו"ר הרב יעקב אריאל

חברי הועדה המדעית המייעצת

הרב פרו' אברהם שטינברג

הרב פרו' דרור פיקסלר

הרב פרו' נתן קלר

בשיתוף המרכז לשיירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית

הרב פרופ' אברהם שטינברג

עמדתו בעניין חיסוני הקורונה היא כדלקמן:

1. אין ספק שמדובר במגפה עולמית חמורה שגרמה למותם - נכון למועד כתיבת הדברים - של למעלה מ-5,000 אנשים בישראל, מעל ל-400,000 מתים בארה"ב, ומעל 2 מיליון מתים ב-218 מדינות בכל רחבי העולם. בנוסף יש בעת הזאת יותר מ-100,000 חולים קשים עד אנושים בעולם, שרובם יתווספו לסטטיסטיקה העגומה של המתים.
2. על אלה יש להוסיף את החולים בדרגות שונות, ואף מבין אלו שהחלימו יהיו רבים שסבלו וימשיכו לסבול מסיבוכים רפואיים שונים שנים ארוכות, ואולי כל ימי חייהם.
3. כל הניסיונות בישראל ובעולם לעצור את המגפה לא צלחו עד כה, ויש צורך בסגרים קשים כדי לעצור זמנית את המגפה, וחוזר חלילה.
4. יש להדגיש כי לא רק המצב הרפואי הוא חמור מאד, אלה גם המצב הכלכלי, החברתי, החינוכי והרגשי שגורם לסבל עצום לרבבות רבות.
5. הצעירים אמנם עוברים את המגפה ביתר קלות, אך חלקם סובלים ממחלות קשות ואפילו מוות, וחלקם סובלים מסיבוכים שונים ארוכי טווח. ומכל מקום הזקנים והחולים עם מחלות רקע ממשיכים למות.
6. אשר על כן הדרך היחידה הנראית כעת כאפשרית לעצור את המגפה (חוץ מתפילות כמובן) היא חיסון אקטיבי. ההנחה שיהא "חיסון עדר" בזמן הנראה לעין היא מוטעית, ובכל מקרה ההמתנה למצב כזה יגבה עוד מאות אלפי מתים.
7. אין ספק שמדין "ונשמרתם" על כל אחד, ומדין "רודף" ומזיק לאחרני כלפי הזולת – חייבים להתחסן.
8. מצד שני, החיסונים שפותחו עד כה לא נעשו בדרכים המקובלות של הכנסת תרופות/חיסונים חדשים. הסטייה היא במהירות של אישור המחקרים, שבדרך כלל לוקח מספר שנים עד לקבלת האישור מהגופים המוסמכים, ובמקרה דן הגיעו האישורים בתוך פחות משנה. אכן התברר בוודאות שהקיצורים היו בעיקר בצדדים הביורוקרטיים, שאינם רלוונטיים לבטיחות, בעוד שבצדדים הנוגעים לבטיחות וליעילות לא היו כל קיצורים, ועד לקבלת האישורים מהגופים הרגולטוריים נבדקו החיסונים על עשרות אלפי נחקרים, ובינתיים [נכון לפברואר 2021] חוסנו כבר כ-124 מיליון בני אדם בעולם - ובישראל לבד נכון לתאריך זה קבלו כ-3 מיליון אנשים חיסון ראשון וכ-2 מיליון אנשים קבלו כבר את שני החיסונים – עם יעילות שאפילו עולה על זו שחברת פיזר הסיקה מניסויים שלה, וללא תופעות לוואי משמעותיות. סיבה נוספת למהירות במקרה זה היא הכספים הרבים שהושקעו על ידי החברות כך שניתן היה לגייס בזמן קצר הרבה מתנדבים ושילבי הניסוי התקדמו מהר יותר. נותרו כמה שאלות שטרם מצאו את פתרונן: האם יהיו סיבוכים מאוחרים לאחר חודשים רבים או שנים? התשובה היא שאמנם אין כרגע תשובה לשאלה זו, כי בינתיים חלפו רק כמה חודשים מהתחלת מתן החיסונים, אך ההסתברות הגבוהה היא שלא צפויות בעיות כאלה לאור העובדה שסיבוכי חיסונים מתרחשים כמעט תמיד סמוך למתן החיסון, וכמו כן מנגנון החיסון הבנוי על mRNA לא צפוי לגרום לסיבוכים מאוחרים. כמו כן עדיין לא ידוע כמה זמן נשארים הנוגדנים בדמם של המוחסנים, ולכן סביר שיצטרכו חיסונים חוזרים לאורך זמן. וכמו כן מתרחשות מוטציות בנגיף ההפכףכ הזה, ולא ברור לאורך זמן אם חיסון אחד יתן מענה לכל המוטציות. לפיכך סביר להניח שיהא צורך בעדכון החיסון עם הזמן בהתאם לשינויים במבנה הגנטי של הנגיף (כמו שהדבר קורה בחיסונים נגד שפעת).
9. אשר על כן, האיזון ההלכתי בין התועלת בחיסונים לאור המצב החמור בו שרוי העולם כמבואר בסעיפים 1-6, לעומת החיסרון בחיסונים כמבואר בסעיף 8 - נוטה בבירור לטובת החיוב על כל אחד, ובעיקר האוכלוסייה הפגיעה (זקנים, חולים), להתחסן. הטעם העיקרי לקביעה זו היא העובדה שהחיסונים המדוברים עברו דיונים ומחקרים ביקורתיים נרחבים, הם התקבלו על דעתם של רוב המומחים בתחום בכל העולם, וקיבלו את כל האישורים מהגופים המוסמכים ביותר בעולם למתן אישורים כאלה. הוכח כי הם גם יעילים מאד למניעת מחלה של נגיף הקורונה; וגם בטוחים מאד, עם תופעות לוואי קלות בלבד. זאת בתנאי שהם ניתנים בהתאם להנחיות - שתי זריקות ברווח 3 שבועות, ושמירה על תנאי האחסון.
10. אין כל הגיון להיות שב ואל תעשה בעת הזאת, ולהמתין כדי לראות מה יקרה בעתיד, שכן עד אז ימשיכו לחלות – ולצערנו גם למות – מאלה הממתנינים, ימשיכו להדביק אנשים רבים, ולא ניתן יהא להגיע ל"חיסון העדר" ולקטוע את שרשרת הזיהום הקטלני הזה, וממילא זמן המתנה של 3-4 חודשים לא יועיל ביחס לחששות של סיבוכים מאוחרים, שהרי כבר עכשיו עברו מספר חודשים מעת הניסויים הנרחבים, וחוסנו מיליוני בני אדם, ולא דווח על סיבוכים מאוחרים.
11. ביחס למסרבי חיסון – יש לדון מהצד הפלילי ומהצד הנזיקי: (א) אם מותר או צריך לכפות עליהם את החיסון בעל כורחם, או להענישם על סירובם, כפועל יוצא מהיבט פלילי בסירובם; (ב) להטיל עליהם סנקציות, או למנוע מהם הטבות, או עיסוק עם קהל, כפועל יוצא מהיבט נזיקי בסירובם.

(א) ביחס לכפיה או הטלת עונשים - נראה שמעיקר הדין מצד ההלכה יש מקום לכפות עליהם בתנאי מגפה קשה ומחלה קשה, הן כדי להגן עליהם מדין ונשמרתם, והן כדי למנוע את הפצת המחלה לאחרים ולסכן את חייהם. אכן בפועל הדבר ככל הנראה לא ישים במדינות דמוקרטיות, המכבדות את האוטונומיה של הפרט גם במחיר פגיעה בעצמו. ועדיין יש מחויבות על קובעי המדיניות לעשות מאמץ הסברתי גדול – רפואי, אתי, הלכתי – לשכנע להתחסן ולדחות את שמועות הכזב השונות נגד החיסונים.

(ב) ביחס לסנקציות והטלת מגבלות בעיסוק עם קהל ומתן הטבות – נראה ברור שהדבר מותר ואף חובה על המדינה להתקין תקנות כאלה. היינו, מותר למנוע מהמסרבים להתחסן להיכנס למקומות שאינם חיוניים, לתת אישורי כניסה במרחב הציבורי, כגון מלונות, מסעדות, מקומות בילוי וכד', ואף בתי כנסת ובתי ספר, רק לאלו שהתחסנו (או החלימו), ומותר למנוע מהם את עיסוקם עם קהל, כגון מורים, שוטרים, בעלי עסקים וכד'. ובוודאי מותר לעסקים ולחברות פרטיים להתיר כניסה למפעליהם רק למי שהוכיחו כי הם התחסנו (או החלימו).

12. עוד יש לציין כי חלה חובה נזיקית על המסרבים להתחסן במצב של מגפה משתוללת ובלתי מרוסנת, כך שאם נדבק וחלה מאן-דהוא בגלל הדבקה מאדם שסירב להתחסן יש לו עילה לתביעה נזיקית נגד מי שחב לאחריני.

13. אני חולק בתוקף על גישת הקונספירציות למיניהן, ועל כל מיני השגות פסוידו-מדעיות נגד מנגנון החיסון. אני סבור שהגופים הרגולטוריים כמו ה-FDA ומשרד הבריאות בישראל הם נאמנים, ונאמנותם הוכחה הרבה יותר מ-3 פעמים (כדין נאמנות קמיע מומחה). כולם – כולל מתנגדי החיסונים - סומכים על האישורים של הגופים הללו ביחס לתרופות למחלות שונות, ביחס למכשירים רפואיים שונים וכד', גם כאשר מדובר בתכשירים עם יעילות מוכחת יותר נמוכה ועם סיבוכים יותר גדולים, ואין כל סיבה לא לסמוך עליהם ביחס לחיסונים. יש לציין כי רבים מאלו המעלים הסתייגויות לחיסוני הקורונה שייכים לאלו שמתנגדים לחיסונים בכלל, אף שהם הוכחו באופן וודאי ומוחלט. ראה מטה בעניין החיסונים "הוותיקים".

14. ומה שישנם רבנים שיצאו נגד החיסונים הללו – אף שבוודאי כבוד תורתם במקומם מונח, אך הרי דין מפורש בשו"ע יו"ד שלו א: נתנה התורה רשות לרופא לרפאות. ומצוה היא. ובכלל פיקוח נפש הוא וכו', ומיהו לא יתעסק ברפואה א"כ הוא בקי, ולא יהא שם גדול ממנו, שאם לא כן, הרי זה שופך דמים. אם הדברים אמורים כלפי רופאים ק"ו שהם אמורים כלפי מי שאינם רופאים, ואין להם שיג ושיח בענייני רפואה, כיצד יכולים הם להביע עמדה מקצועית? אמנם יש מהרבנים הנסמכים על מספר רופאים שפרסמו דעתם נגד החיסונים, אך גם כאן נקבע להלכה שכאשר יש מחלוקת בין הרופאים הולכים לפי הרוב ו/או לפי דרגת מומחיותם, ואין ספק שרובא דרובא של הרופאים תומכים מאד בחיסונים, ואין ספק שהרופאים התומכים בחיסונים הם מומחים גדולים מאד, העולים עשרות מונים במומחיותם על המספר הקטן – אמנם הקולני – של הרופאים המתנגדים. ואמנם גדולי הרבנים בדורנו קוראים באופן ברור ונחרץ להתחסן.

בעניין חיוב להתחסן בחיסונים מקובלים מתוך ספרי "הרפואה כהלכה" חלק ג שער א סוף סי' ב הרב פרופ' אברהם שטינברג

חובה לחסן את כל הילדים – ולעתים גם מבוגרים – בכל החיסונים שקבעו רשויות הבריאות העולמיות. חובה זו נובעת מהעובדה שהם יעילים ביותר למניעת מחלות - שחלקן קטלניות, וחלקן גורמות לתחלואה קשה, וחלקן פוגעות בעובר במהלך היריון – וכן למניעת הדבקה של אחרים. בעבר היו מגיפות קטלניות שגבו את חייהם של מאות אלפים בכל שנה, ועם המצאת החיסונים יש כבר מחלות זיהומיות קטלניות שחלפו מן העולם, וגם אלו שטרם חלפו מהעולם החיסונים יעילים מאד למנוע מחלות קשות והתפרצויות של מגיפות קטלניות¹. חובה זו נובעת מהחיוב העקרוני לשמור על הבריאות ועל החיים, וזו חובה כללית ביותר ויסודית בשמירת התורה כולה, והיא נועדה לכך שיוכל האדם ללמוד תורה ולקיים את מצוותיה כראוי², מפני שהקב"ה ברא את העולם בחסדו להטיב לנבראים שיכירו גדולתו, ולעבוד עבודתו בקיום מצוותיו ותורתו, ולתת להם שכר טוב בעמלם, והמסכן את עצמו כאילו מואס ברצון בוראו, ואינו רוצה לא בעבודתו ולא במתן שכרו, ואין לך זלזול והפקרות יותר מזה³. מצינו בתורה מקורות אחדים לחיוב הסרת סכנות ומכשולים, הימנעות מסכנה, רפואה מונעת, ושמירת הבריאות, כגון 'רק השמר לך ושמר נפשך מאד'⁴,

¹ להלן רשימה לא מלאה של חיסונים יעילים ובטוחים נגד מחלות זיהומיות: אדמת, חצבת, שעלת, דיפתריה, אבעבועות שחורות, אבעבועות רוח, הרפס זוסטר, הפטיטיס, כלבת, מנינגוקוקוס, פנוימוקוקוס, המופילוס, שפעת, פפילומה, רוטאוירוס, אבולה, קורונה.

² ראשונים ואחרונים הדגישו יסוד זה בדרכים שונות – ראה בחלק שלישי, שער א, סי' א.

³ באר הגולה סוף שו"ע חו"מ.

⁴ דברים ד ט.

יונשמרתם מאד לנפשתיכם⁵, וְעֵשִׂיתָ מַעֲקָה לְגַגְךָ וְלֹא תִשֵּׂים דָּמִים בְּבֵיתְךָ⁶, ועוד. ככל שמדובר בסכנה וודאית, ברורה וגדולה, או שמדובר במצבים שיש בהם סבירות גבוהה לסכנה חמורה ומשמעותית, החיוב להישמר ולהימנע מסכנות ומצבים כאלו הוא מן התורה. החיסונים בימינו הם חלק בלתי נפרד מחובה זו, וכך הכריעו גדולי הפוסקים מאז שהומצאו החיסונים ועד לימינו-אנו⁷. בנוסף לחובה לשמור על הבריאות והחיים של כל יחיד ויחיד, יש לעתים גם גדר של רודף למי שיכול להתחסן ואינו מתחסן, ועקב כך הוא נדבק במחלה, ועל ידי זה הוא מדביק אחרים, ולעתים הנדבק הנוסף עלול להיות חולה עם הפרעה חיסונית, או תינוק שטרם חוסן, וההדבקה תביא למותו. כמו כן יכול הנדבק לחלות בצורה קשה, ויצטרך לטיפול הנשמתי במסגרת יחידה לטיפול נמרץ, ויתפוס את מקומו של חולה אחר שיכול היה להינצל. בימים כתיקונם, כאשר אין מגיפה, ויש בודדים שאינם מחסנים את ילדיהם ישנה הגנה מכוח "חיסון העדר", היינו חיסון המוני שמונע התפשטות המגיפה, ואזי בודדים שאינם מחוסנים יכולים להיות בבית ספר או במרפאות. אך בתקופה של התפרצות מגיפתית של מחלה זיהומית שניתנת למניעה על ידי חיסון יש למנוע מילדים בלתי מחוסנים להיכנס לבית הספר. וכמו כן במרפאות של רופאי ילדים, בחדרי מיון וכד' יש לטפל במחלותיהם של ילדים בלתי מחוסנים בנפרד משאר המטופלים⁸. מבחינה אפידמיולוגית יש למנוע מגע בין ילדים בלתי מחוסנים עם ילדים מחוסנים ככל האפשר, כי בזמן מגיפה "חיסון העדר" נחלש עד מאד, וקיים חשש סביר להדבקה ולהתפשטות המגיפה. גם אם במקום מסויים מרבית הילדים מחוסנים עדיין קיים חשש ממשי להדבקה בגלל היחלשות חיסון העדר, ובגלל הנדידה של אנשים ממקום שיש בו התפרצות מגיפתית למקום שאין בו עדיין התפרצות כזו. כמו כן לא ניתן לשלוט מי נכנס לבית הספר או למרפאה, ובעת מגיפה אנשים וילדים כאלה עלולים להידבק ולגרום להגברת המגיפה. אף שאין תוקף בידינו לכפות הורים המסרבים לחסן את ילדיהם, אך מאידך בוודאי שאין להורים כאלה זכות לסכן ילדים של אחרים שנוהגים כדן וכהלכה ומחסנים את ילדיהם. לפיכך זכותם המלאה של הורים אלה למנוע מגע של ילדיהם עם בלתי מחוסנים על ידי הרחקתם ממוסדות החינוך ובידודם במרפאות ובחדרי מיון. בשנים האחרונות ישנן קבוצות המתנגדות לחיסונים בנימוקים שונים: בגלל טענה השקפתית של "תמים תהיה עם ה' אלקיך". לטיעון זה אין כל מקום בהלכה, שכן הוכח שהחיסונים יעילים למניעת מחלות קשות וקטלניות, וכן זה הפך להיות דרכו של עולם. וכבר נפסק להלכה שבענייני בריאות חייבים לנהוג כדרך העולם⁹, ולא לסמוך על הנס¹⁰,¹¹; יש הנמנעים מחיסונים לפי תיאוריות של רפואה טבעית, אך אין להתחשב בעקרונות אלו במקום שהדבר עלול לגרום נזק, שכן אסור להחליף רפואה בדוקה ומאומתת בניסיון, ברפואה שאין בה היגיון מדעי, ושלא התאמתה בניסיון¹². וכך הוא ביחס לחיסונים; יש הנמנעים לחסן את ילדיהם בגלל חשש מנזקים אפשריים של החיסונים השגרתיים. ואמנם תוארו סיבוכים שונים לחיסונים, אך הם נדירים ביותר¹³, בעוד שהתועלת בחיסונים היא עצומה ומוכחת¹⁴.

⁵ שם טו.

⁶ דברים כב ח.

⁷ ראה תפא"י יומא ח ז בועז אות ג, ואבות ג יד בבעז; שו"ת זרע אמת חיו"ד סי' לב [וראה בשבח החיסון נגד אבעבועות שחורות בס' צמח דוד (גנו) בתוספת עדכון, ובספר הברית (פניחס אליהו), ח"א מאמר יז, ובס' זבחי צדק חיו"ד סי' קטז סקמ"א, ובכף החיים שם סק"ס, ובתוכחת חיים (פלאג"י) פ"י ויצא]. וראה בספר Tatz A, Dangerous Diseases and Dangerous Therapy in Jewish Medical Ethics, 2010, p. 48, שמביא את דעות רש"י אויערבאך ורי"ש אלישיב שמוטלת חובה על ההורים להסכים לחיסונים המקובלים של ילדיהם למרות חששותיהם, שכן החיסונים הפכו לשגרתיים וליעילים, וסירוב לחסן את הילדים על יסוד חששות בלתי מאומתים הוא נגד ההלכה. וכן כתב ר"א וייס בחידושו מנחת אשר לפ"י ויחי. וכן פרסם ר"מ שטרנבוך מכתב ביום י"ח כסלו תשע"ט בחיוב הגדול לחסן את הילדים. וראה עוד בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תתפט. וכן פסקו הביד"צ של העדה החרדית בירושלים בשנת תשע"ח מדין ונשמרתם מאד ומדין פיקוח נפש [פורסם באסיא חוב' קיא-קייב תשע"ט עמ' 96]. וכן פרסמו כמה מגדולי בני ברק במכתב במוצש"ק פ"י חיי שרה תשע"ט [פורסם באסיא חוב' קיא-קייב תשע"ט עמ' 88] בדבר החובה לחסן את הילדים שטרם חוסנו מדין פיקוח נפש [הרבנים: ש. רוזנברג, מ.ש. קליין, מ.מ. לובין, י. זילברשטיין, ש. בעדני (שהוסיף שזה חיוב גמור)]. וראה באריכות על החובה ההלכתית לחסן בחצבת במאמרו של ר"ג ציננער, אסיא קייב-קיד תשע"ט עמ' 9 ואילך.

⁸ וראה רמב"ן ויקרא יב ד: וכן אמר הכתוב במצורע (להלן יג מו) בדד ישב מחוץ למחנה מושבו, ולא אמר כאשר אמר בשאר הטמאים (דברים כג יא) ויצא אל מחוץ למחנה לא יבא אל תוך המחנה, כי הזכיר בו ישיבה שלא ילך כלל, כי ריחו והבלו מזיקים. ומשמע שהבידוד וההרחקה של אנשים העלולים להזיק לאחרים עקב מצבם הרפואי הוא צו התורה.

⁹ ברכ"י יו"ד סי' שלו סק"ב; קיצוש"ע קצב ג; שו"ת צי"א ח"יה רמת רחל פ"כ אות ד.

¹⁰ שו"ת הרשב"א ח"א סי' תיג; רמ"א יו"ד קטז ה. וראה סי' החינוך מ' תקמו. וראה עוד בגדרי ההבדלים בין אמונה, בטחון והשתדלות במסילת ישרים פ"ט; פלא יועץ ערך שמירה; אמונה ובטחון לחזו"א פ"ב; קובץ אגרות לחזו"א ח"א איג' לה, ואיג' קלו-ז, ושם ח"ב איג' צח-ק.

¹¹ וכבר כתב הרמב"ם בפיהמ"ש לרמב"ם פסחים ד י, ובספר הקצרת: החסיד השוטה, המואס בעזרתו של רופא, ונשען רק על עזרת ה', דומה לאיש הרעב, המואס מאכילת לחם, ומקווה שה' ישמרנו וירפאנו מן המחלה הזאת הנקראת רעב, ואם ישב האדם בטל, ולא יתעסק בדרכי הרפואה על פי דרך הטבע, סופו למות מאותו חולי, מה שלא נגזר עליו באותו פרק שחלה, ודומה לנכנס לאש יוקדת, שבוודאי אש אוכלתו ומת בלא עתו, ונמצא מתחייב בנפשו, ודברים ברורים הם, לא יכחישם זולתי הנפתל והעיקש.

¹² ראה רנ"א רבינוביץ, הלכה ורפואה, ג, תשמ"ג, עמ' קטו ואילך; ר"ש אבינר, חוב' אסיא, עה-עו, תשס"ה, עמ' 50 ואילך; שיעורי תורה לרופאים ח"ג סי' קעג; מנחת אשר עה"ת סוף ספר ויקרא.

¹³ ויש הנמנעים לחסן את ילדיהם בעיקר בחיסון המשולש חצבת-חזרת-אדמת (MMR), מחשש להתפתחות אוטיזם במחוסן. דבר זה הוא שטות גמורה, ונובע ממשגה רשלני חמור שאירע בשנת 1998 עת רופא בשם וייקפילד (Andrew Wakefield) פרסם מאמר בכתב העת היוקרתי לנצט (Lancet) על בסיס מחקר שבו מצא לכאורה קשר בין החיסון המשולש לשכיחות של

וכך היא דרכה של הרפואה, שאף שיש לטיפולים רבים סיבוכים מסויימים, צריך תמיד לשקול את התועלת מול הנזק; יש הנמנעים מחיסונים בגלל עמדות של מספר קטן של רופאים המתנגדים לחיסונים. אך מכיון שהרוב המכריע של הרופאים, ובעיקר הרופאים המומחים במחלות זיהומיות ובחיסונים, וכן קובעי מדיניות הבריאות הלאומיים בכל המדינות, קובעים נחרצות שיש חובה גמורה לחסן בחיסונים למחלות קטלניות וקשות, הרי שחייבים לשמוע לרובא דרובא של הרופאים, ולא לסמוך על מיעוט קטן, שהרי כך ההלכה בכל מקום שהולכים בתר רוב. ק"ו שאין לסמוך כלל על אנשים שאינם רופאים, שהרי נקבע להלכה בשו"ע יו"ד שלו א': "לא יתעסק ברפואה א"כ הוא בקי, ולא יהא שם גדול ממנו, שאם לא כן, הרי זה שופך דמים. ואם ריפא שלא ברשות בית דין, חייב בתשלומין, אפילו אם הוא בקי". הרי שצריך בדווקא שני תנאים להביע עמדה רפואית – שיהא בקי, ושירפא ברשות בית דין. בימינו נקבע להלכה שמתן דיפלומה מבית ספר לרפואה מוכר על סיום מוצלח של לימודי הרפואה, ומתן רישיון לעיסוק ברפואה מטעם משרד הבריאות הוא הרשות ההלכתית בימינו¹⁵; יחד עם זאת יש חיסונים שהסכנה במניעתם אינה גדולה, ולכן אף שרשויות הבריאות ממליצות עליהם, אין הם חובה. דוגמאות: rotavirus, hepatitis A, varicella, וכן HPV¹⁶; בשנים 2018-2019 פרצה מגיפת החצבת. בתקופה קצרה זו חלו בישראל למעלה מ-3000 אנשים, ומתוכם 2 מתו; בארה"ב חלו בחצבת 499 אנשים; ב-12 מדינות באמריקה המרכזית והדרומית חלו 16039 אנשים, ומתוכם מתו 86 אנשים; באוקראינה חלו 49518 אנשים; ב-47 מדינות אירופאיות חלו למעלה מ-80000 אנשים, ומתוכם מתו 72 אנשים. אין ספק שהמצב בשנת 2018-2019 מוגדר כמגיפת חצבת עולמית מהחמורות שהתרחשו בשנים האחרונות. היא נובעת מירידת "חיסון העדר", ומנדידת אנשים ממקום למקום; במיוחד יש לציין שבישראל ובארה"ב מגיפת החצבת התפשטה בעיקר בגלל שריכוזים של חרדים הפסיקו לחסן את ילדיהם, ויש בזה משום חילול השם שיהודים שומרי תורה ומצוות הם הגורמים לתחלואה המגיפתית הקשה במדינות אלו.

אוטיזם ושל בעיות מעיים בילדים. הפרשה עוררה סערה ונשמעו קריאות להפסיק את מתן החיסון. בעקבות הממצאים נעשה מספר לא מבוטל של מחקרים שפורסמו בכתבי עת מדעיים מובילים, והראו שאין כל קשר בין אוטיזם לבין החיסון המשולש, או כל חיסון אחר. בה בעת נמצאו בעיות מתודולוגיות קשות במחקרו של וייקפילד, וכמו כן נתגלה שהחוקר קיבל שוחד מעורכי דין של ילדים הלוקים באוטיזם כדי ליצור קשר בין אוטיזם לחיסון, וכך יוכלו לתבוע את המדינה באחריות למחלת הילדים. לאור בירורים ושימועים החליטה מערכת הלנצט בשנת 2010 בצעד חסר תקדים לגנוז את המאמר הזה, ולהסירו מרשימת הפרסומים המדעיים של כתב העת. הסיבות להסרת המאמר היו, כאמור, ליקויים קשים במחקר, וכן חוסר היושר, היעדר האחריות, לקיחת שוחד, והטעייה מצד המחבר. על כל אלה נשלל רישיונו לעסוק ברפואה. על פי כל פרמטר מדעי אין שום קשר בין החיסון המשולש, או כל חיסון אחר, לבין אוטיזם.

¹⁴ וראה תפא"י יומא ח ז בועז אות ג שאף אם יש חשש סכנה בחיסון [בזמנו המציאו את החיסון נגד אבעבועות שחורות], מותר להכניס עצמו לסכנה רחוקה כדי להינצל מסכנה קרובה. יש להדגיש שהסיכון בזמנו היה גדול לאין שיעור בהשוואה לחיסונים של ימינו. וראה עוד בנידון במאמרה של ח. גרינברגר, אסיא, פז-פת, תש"ע, עמ' 5 ואילך;

Y. Shafran, *Tradition* 26(1), Fall

E. Reichman, *Jewish Action* 69:2, pp.10-14, 2008; A.E. Glatt, et al, *J Halacha contemp Soc* LXV:55-; 1991, pp. 4-13 .72, 2013; Bleich JD, *Contemporary Halakhic Problems Vol VII*, pp. 449ff.

¹⁵ בית הלל יו"ד שלו א'; שו"ת עולת שמואל סי' קח; שיורי ברכה או"ח סי' שכח אות ט; ערוה"ש יו"ד שלו ב; שו"ת צי"א ח"ה רמת רחל סי' כב.

¹⁶ חיסון בנות צעירות נגד נגיף הפפילומה – מדובר בקבוצת נגיפים האחראיים להתפתחות סרטן צוואר הרחם, אלא שההדבקה בנגיפים אלה היא בנשים מתירניות שיש להן פרטנרים רבים. נחלקו הדעות בין בעלי המקצוע אם בכלל ראוי להכניס את החיסון נגד נגיף הפפילומה באופן המוני, אך בכל מקרה בנשים השומרות תורה ומצוות החשש הוא רחוק מאד, הן בגלל ברית מילה בגברים, והן בגלל שמירת הלכות נידה בנשים, ובעיקר מיעוט של יחסים מתירניים, ומאידך יש בעיה חינוכית במתן החיסון לבנות צעירות, ולכן נראה ששב ואל תעשה עדיף. אכן הורים המעוניינים לחסן את ילדיהם נגד נגיף הפפילומה בוודאי אין כל איסור בדבר. וראה מאמרו של ר"מ הלפרין, אסיא קיג-קי"ד תשע"ט עמ' 8 שלדעתו ראוי להתחסן בחיסון זה גם בנות למשפחות שומרות מצוות.